

Svenska kyrkans roll och uppgift i den svenska välfärden – en plattform

Inledning

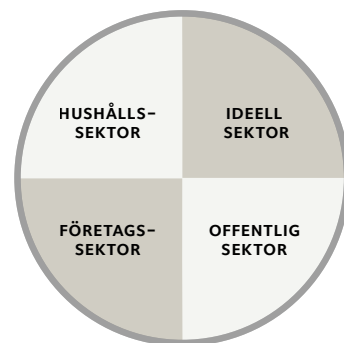
Denna plattform tecknar generella grundläggande principer för Svenska kyrkan som aktör i välfärden. Den behandlar inte Svenska kyrkans förståelse av diakoni och diakonalt arbete i dess helhet. Plattformen behandlar heller inte Svenska kyrkans övriga samhällsinsatser. I en situation där den svenska välfärden genomgår genomgripande förändringar ska plattformen förstås mot bakgrund av:

- allmänhetens och de kyrkotillhörigas höga förväntningar på Svenska kyrkans aktiva roll i förhållande till människor som befinner sig i utsatta livssituationer.
- Svenska kyrkans förändrade relation till staten år 2000, vilken bland annat innebär nya möjligheter att bidra till en positiv välfärdsutveckling.
- det tilltagande intresset för den ideella sektorns roll i välfärden. Svenska kyrkan är rikstäckande och den medlemsmässigt största sammanslutningen inom den ideella sektorn.

Syftet med plattformen är att beskriva motiv, principer och värden som ska vara vägledande när Svenska kyrkan på nationell nivå har att i olika frågor och konkreta sammanhang förhålla sig till den svenska välfärden. Plattformen kan även fungera inspirerande för församlingar och stift.

Svenska kyrkan ska i det här sammanhanget förstås som en organisation.¹

Dokumentet utgår från den samhällssyn som beskriver samhället i form av fyra sektorer: hushållssektorn (familj och nära relationer), den ideella sektorn (idéburen), företagssektorn (näringslivet) samt den offentliga sektorn (stat, landsting och kommun). Samtliga sektorer fyller viktiga samhällsfunktioner. De relaterar till varandra och gränserna är inte helt tydliga.²

Oavsett samhällssystem har Svenska kyrkan alltid engagerat sig i välfärdsfrågor, på olika sätt i olika tider. Det är naturligt att fortsätta göra det. Plattformen förhåller sig till tre möjliga roller för Svenska kyrkan idag:

- som röstbärare och påverkansaktör
- som samverkanspart
- som utförare av välfärdstjänster.

1. Svenska kyrkan kan förstås på flera sätt: som en andlig gemenskap, som de kyrkotillhöriga, som en idéburen rörelse, som en del av den världsvida kyrkan. Som organisation framträder Svenska kyrkan lokalt som församling, regionalt som stift och nationellt som registrerat trossamfund.

2. Se vidare Filip Wijkström och Torbjörn Einarsson: *Från nationalstat till näringsliv?* Stockholm: Handelshögskolan 2006.

Svensk välfärd³ övergick under 1900-talet från att vara ideellt organiserad till att bli offentligt organiserad och finansierad, från ideellt arbete och välgörenhet via idén om folkhemmet och välfärdsstaten till dagens välfärdssamhälle med valfrihetssystem och konkurrensutsatta välfärdstjänster.

Den svenska välfärden börjar hitta nya former. Välfärdens kärnområden – vård, omsorg och skola – är fortsatt offentligt finansierade men kan idag även utföras av privata och ideella aktörer som ett alternativ till de offentliga.

Den offentliga sektorns och näringslivets – statens och marknadens – betydelse är uppenbar i vårt samhälle. Men samhället är mer än så. Den ideella sektorn⁴ har på senare tid åter uppvärderats och synliggjorts, både som utförare av välfärdstjänster och som röstbärare och påverkansaktör. Synliggörandet har främst skett genom forskning och sektorns egna insatser för att öka kunskapen, delvis också genom politiska initiativ.

Motiv

Centralt för Svenska kyrkans roll och uppgift i välfärden är orsakssambandet mellan tro och liv. Kristen tro lev i världen och förpliktigar till ett engagemang för människor och deras livsvillkor.

När Svenska kyrkan engagerar sig i välfärden görs det med utgångspunkt från kristen tro. Tre perspektiv är i detta avseende särskilt vägledande:

- Varje människa är Guds avbild och får inte kränkas. Det ska kyrkan försvara – därför har Svenska kyrkan ett *rättighetsperspektiv*.
- Mänskligheten har försonats i Kristus och omfattas av Guds helande kärlek. Det ska kyrkan förmedla – därför har Svenska kyrkan ett *försoningsperspektiv*.
- Gud skapar världen och ger liv. Det ska kyrkan förvalta – därför har Svenska kyrkan ett *hållbarhetsperspektiv*.

Kyrkans människosyn, ansvar för skapelsen och uppdrag i världen hör således samman. Svenska kyrkan har en dynamisk helhetssyn på människan, samhället och det ekologiska systemet som ömsesidigt beroende av varandra. Svenska kyrkan kan och vill bidra till en såväl ekologiskt som socialt och ekonomiskt hållbar samhällsutveckling. Förståelsen av den sociala dimensionen i en hållbar utveckling innefattar både materiella och icke-materiella värden. Bostad, försörjning och utbildning är lika viktiga som delaktighet, egenmakt, kultur, andlig utveckling, gemenskap, hälsa och trygghet.

Handling är ett tydligt språk. Svenska kyrkan strävar efter att tro, lära och liv ska vara ett, även om hon inte alltid förmår att nå dit. ”Vem är min nästa?” är en ständigt levande fråga. Den ideella sektorn och näringslivet bedriver, på det offentligas uppdrag, verksamhet inom exempelvis vård, omsorg, skola, arbete och integration. I den kontexten blir följdfrågan: Vilken roll kan och vill Svenska kyrkan spela i framtidens välfärd?

3. Välfärd är en samlande benämning för människors levnadsförhållanden. Välfärdstjänster som ska ge människor grundläggande goda livsvillkor är till exempel vård, omsorg, skola, bostads- och arbetsmarknadsåtgärder samt de sociala trygghetssystemen. I vid bemärkelse berör välfärd även frågor om solidaritet och social sammanhållning, demokrati och inflytande, öppenhet och integration, sociala relationer och gemenskap samt livskvalitet och mening.

4. Den ideella sektorn betecknas på en rad sätt. Den kallas också idéburen, not-for-profit (inte vinstsyftande), non-governmental (inte statlig), frivillig, tredje sektorn, civilsamhället eller social ekonomi.

Principer

Principer om människans värde och värdighet, tydlig ansvarsfördelning, tillit och tilltro, delaktighet och egenmakt samt självständighet ska prägla Svenska kyrkas engagemang i välfärden.

Människans värde och värdighet

Varje människa är unik, skapad till Guds avbild. Människan har ett värde i sig som inte påverkas av vad hon eller han har, förmår eller gör. Detta värde är absolut och får inte kränkas eller villkoras. Varje människa har även rättigheter och skyldigheter. De universella mänskliga rättigheterna kan ses som en förklaring av människans värde samt de villkor som måste råda i ett samhälle för att människor ska kunna leva värdigt. Svenska kyrkan vill verka för att universella mänskliga rättigheter förverkligas – i det svenska samhället liksom i hela världen.

Tydlig ansvarsfördelning

Svenska kyrkan vill fortsatt se ett samhälle med ansvar för en offentligt finansierad välfärd. Svenska kyrkan har en vision om ett välfärdssamhälle som i sin helhet strävar efter långsiktighet och präglas av en tydlig rollfördelning. Svenska kyrkan strävar även själv efter långsiktighet i sina åtaganden. Tillsammans med andra samhällsaktörer vill Svenska kyrkan ta ett delat ansvar för samhällsutvecklingen.

Tillit och tilltro

Samhällets sektorer har olika funktioner och roller. Att tillsammans nå målet att förbättra människors levnadsvillkor förutsätter ömsesidig tillit till, respekt och förståelse för skilda utgångspunkter. Tillit är en grundsten i samhällsutvecklingen och måste vårdas av alla parter. När tillit råder finns stort utrymme för konstruktiv kritik. Det sociala kapital som tillit kan generera har ett anseende som samhällsvärde. Svenska kyrkan utgår från en grundläggande tilltro såväl till individens förmåga och vilja att ta ansvar som till olika samhällsaktörers goda intentioner att verka för varje människas bästa.

Delaktighet och egenmakt⁵

En demokratisk samhällsutveckling stärks av mångas delaktighet. Delaktighet är ett steg på vägen till egenmakt och inflytande. Svenska kyrkan vill främja mångas delaktighet och medverka till att motivation, tillit, hopp och människovärde stärks. För detta krävs medvetenhet om faktorer som främjar egenmakt på individ-, organisations- och samhällsnivå.

Självständighet

Svenska kyrkan är ett i förhållande till stat, landsting och kommun och andra delar av samhället självständigt trossamfund. Svenska kyrkan värnar sin självständighet i förhållande till syften, beslut och verksamheter.

5. Egenmakt anknyter till begreppet *empowerment* som kan översättas med bemyndigande, möjliggörande. Det är en princip som syftar till att stärka var och ens möjligheter att bli mer självständig, formulera sina egna mål, påverka sin situation och ta makt över sitt eget liv.

En förändrad välfärd – tre möjliga roller

Svenska kyrkan har som trossamfund flera roller i samhället. Tre av dessa tas upp här: rollen som röstbärare och påverkansaktör, som samverkanspart och som utförare av välfärdstjänster.

Röstbärare och påverkansaktör

Svenska kyrkan tar ställning i samhällsfrågor utifrån kyrkans grundvärden och visioner om det goda livet. Svenska kyrkan är en samhällsröst bland många andra och bidrar till det politiska samtalet utan att vara partipolitisk.

All välfärd vilar på värderingar. Ofta innebär förändringar i samhället en omvärdering. Svenska kyrkan är bärare av viktiga värden och vill bidra med dem i utvecklingen av välfärden.

Svenska kyrkan har ett ansvar att värna sociala, ekonomiska och ekologiska sammanhang och ta ställning, utifrån kyrkans grundläggande värderingar och visioner. Med den utgångspunkten deltar Svenska kyrkan i det politiska samtalet, utan att vara partipolitisk. Svenska kyrkan är fri att både samverka med och söka påverka samhället i övrigt.

Tillit är grundläggande för dialog och samspel mellan människor, institutioner och samhällen. Tilliten till offentliga institutioner i Sverige är stor. Detta ger goda förutsättningar för en positiv utveckling av välfärden. Svenska kyrkans samhällssyn präglas av tilltro till människors, myndigheters och samhällsinstitutioners goda vilja. Trots det kan konstateras att alla inte färdas väl i välfärdssamhället. Då samhällssystemen inte fungerar som de är avsedda behövs röstbärare. När människor upplever brister i stödet från det offentliga har Svenska kyrkan ett ansvar att agera för en förbättring av offentliga system och regelverk, och att därtill stärka människors delaktighet och egenmakt för att motverka utanförskap. I ett demokratiskt samhälle uppmuntras detta.

Kyrkan har ett profetiskt uppdrag i alla samhällssystem och tider. Det är därför viktigt att Svenska kyrkan har en oberoende ställning, särskilt när det handlar om att värna människans värde och värdighet. På vems sida står kyrkan ytterst? Svaret är: på människans sida, oavsett medborgarskap, politisk tillhörighet, religiös bekännelse och andra gränser.

En del av uppdraget handlar om att synliggöra maktens möjligheter och brister. Svenska kyrkan vill främja goda förutsättningar för alla människor att leva ett värdigt liv. Den kristna tron driver Svenska kyrkan att motverka de strukturer och villkor som leder till ojämlikhet, fattigdom, ohälsa, marginalisering och kränkningar av mänskliga rättigheter. Detta är ett uttryck för kyrkans profetiska och diakonala uppdrag och för kyrkans ansvar att leva sin tro. Kyrkan kan inte leva sitt eget liv vid sidan om den offentliga debatten. Svenska kyrkan vill vara en del av det i samhället pågående gemensamma samtalet om fördelning, om rättfärdiga villkor och om var och ens mänskliga rättigheter. Svenska kyrkan strävar efter att involvera drabbade människor i ett påverkansarbete och efter att stärka och stödja människors egen förmåga att förmedla sina erfarenheter. Egenmakt ska präglade påverkansinsatser på individ-, organisations- och samhällsnivå.

Rollen som röstbärare och påverkansaktör inkluderar att påtala brister, men att enbart tala räcker inte. Det krävs också handling, till exempel genom innovativa verksamheter, i offentlig regi likväl som inom privat och ideell. När Svenska kyrkan engagerar sig är det med avsikt att uppmärksamma individens behov och rättigheter. Svenska kyrkan vill medverka till utveckling av nya lösningar som syftar till att skapa ett hållbart och jämlikt samhälle.

I rollen som röstbärare och påverkansaktör ska Svenska kyrkan:

- arbeta utifrån premissen om människors delaktighet, inflytande och egenmakt
- respektera andra i deras samhällsroller och kräva respekt för de egna
- ge utrymme för dialog och värna ett gott samtalsklimat i tillit till andra
- kombinera samhällskritik med självkritik
- värna integritet och självständighet
- vara rädd om förtroendet från såväl enskilda som samhällets aktörer.

Samverkanspart

Svenska kyrkans helhetssyn på människan i ett komplext samhälle inkluderar samverkan i olika former. I samhället finns en förväntan om sådan samverkan och med sin långa erfarenhet förfogar Svenska kyrkan över ett omfattande kontaktnät.

Samhället förändras hela tiden och genom historien har Svenska kyrkan på olika sätt mött utmaningarna som handlar om hur ett rättfärdigt och gott samhälle skapas. Framöver krävs samverkan och dialog för att möta sociala utmaningar och mänskliga behov.

Samverkan mellan samhällets olika sektorer sker på många olika sätt.⁶ Det gemensamma intresset är ofta det som förenar. Att kraftsamla och dra nytta av olika kompetenser och erfarenheter ger ömsesidigt utbyte. I ett individualistiskt präglad samhälle kan samverkan ses som ett uttryck både för ömsesidig nytta och ömsesidig tillit.

Svenska kyrkan vill fortsatt utveckla förtroendefulla relationer utan att ge avkall på sin självständighet och sina värderingar. Samverkan får inte medföra att kyrkans identitet eller oberoende hotas. Det är viktigt att parterna inte blir alltför lika varandra, förlorar sin särprägel och därmed det perspektiv som var tänkt att bidra till en bredare kunskap.

Svenska kyrkan har en bred kontaktyta mot samhället i övrigt och tar aktivt del i såväl lokala som globala nätverk. Nätverk präglade av ömsesidighet ökar möjligheten att verka utifrån en fördjupad syn på människan och samhället. Samverkan stärker, påverkar och utmanar alla parter. Svenska kyrkan vill fortsatt bidra aktivt i samverkan med såväl det offentliga som övriga samhällsaktörer. Svenska kyrkan vill bidra till samhällsnytta och till att samhällets sociala kapital stärks.

6. I en studie av den offentliga sektorn specificeras olika samverkansnivåer. modellen är tillämpbar även på den ideella sektorn och på samverkan generellt:

- *Samexistens*: aktörerna arbetar parallellt utan att komma nära varandra.
- *Enkelriktning*: den ena parten får mest utbyte av kontakten till exempel genom att bli informerad.
- *Samordning*: parterna kommunicerar för att undvika störningar och förstärker samtidigt effekterna av varandras åtgärder.
- *Samverkan*: parterna har sina egna ansvarsområden men man arbetar tillsammans mot gemensamma mål.
- *Sammansmältning*: två eller flera verksamheter smälter samman till en organisatorisk enhet och alla eller flertalet arbetsuppgifter blir gemensamma.

(Se vidare: *Tillsammans i storstaden. En studie av offentlig samverkan inom ramen för de lokala utvecklingsavtalen*. Stockholm: Statskontoret 2002:23.)

I rollen som samverkanspart ska Svenska kyrkan sträva efter:

- nyskapande och/eller förstärkande insatser inom välfärdsområdet
- en tydlig rollfördelning med bevarad integritet
- syften och former som främjar hållbarhet, tillit, jämlikhet och delaktighet
- ömsesidighet och öppenhet för olika perspektiv
- en samverkansnivå som överensstämmer med parternas förväntningar.

Utförare av välfärdstjänster

Svenska kyrkan kan vara utförare av tjänster inom välfärdssamhället. Det kan vara ett uttryck för Svenska kyrkans diakoni- och samhällsansvar.

Statens intention att skapa valfrihet och mångfald möjliggör att fler aktörer fungerar som utförare inom välfärden. Svenska kyrkan stöder nödvändiga och ansvarsfulla förändringar i den svenska välfärden, under förutsättning att offentligt finansierade system också fortsatt konstrueras så att de skyddar människor med begränsade egna resurser.

I det offentliga samtalet om förutsättningarna för ideella utförare av välfärdstjänster vill Svenska kyrkan delta tillsammans med andra aktörer inom den ideella sektorn. Svenska kyrkan vill se en politik för det civila samhället som stärker den ideella sektorn – en politik som möjliggör konkurrens på likvärdiga villkor för stora som små utförare, företag som ideella aktörer.

Genom överenskommelsen (2008) mellan regeringen, Sveriges kommuner och landsting samt idéburna organisationer inom det sociala området bejakar såväl staten som den ideella sektorn målet:

- att stärka ideella organisationers självständighet och oberoende roll som röstbärare och påverkansaktörer samt
- att stödja framväxten av en mångfald av utförare inom hälso- och sjukvård och omsorg.

En motsvarande överenskommelse inom integrationsområdet antogs 2010. För att den ideella sektorn ska kunna utvecklas enligt intentionerna i överenskommelserna krävs vidare politiska åtgärder.

Svenska kyrkan vill bedriva en verksamhet med ansvar, omsorg och värdighet. För att detta ska vara möjligt måste villkoren för att agera vara rimliga med stor hänsyn tagen till kvalitativa faktorer. Offentlig finansiering måste ge bra förutsättningar att bedriva kvalitativ verksamhet. Tydliga kvalitetskrav och väl fungerande system för tillsyn bör vara grundläggande i all välfärd då denna särskilt omfattar människor som befinner sig i en beroendeställning och ibland i en utsatt position.

När Svenska kyrkan går in som utförare av välfärdstjänster behöver verksamhetens motiv, drivkraft och intention klargöras.

I rollen som utförare ska:

- Svenska kyrkans särart⁷, som kyrka, tillföra ett mervärde i form av en särskild kvalitet som andra aktörer inte har. Det kan handla om sättet att organisera sig, kompetensen i tros- och livsåskådningsfrågor, tillgången till volontärsatser och närheten till församlingar med arenor för möten människor emellan, öppna för alla
- det finnas en koppling till den grundläggande uppgiften. Offentligt finansierade välfärdsuppgifter ska inte ta en så stor del av tillgängliga resurser i anspråk att verksamhetens tyngdpunkt förskjuts i förhållande till församlingens grundläggande uppgift
- ansvarsfördelningen vara tydlig, så att Svenska kyrkan inte bidrar till att den offentliga sektorns lagstadgade ansvar för människors välfärd flyttas över till den ideella sektorn
- kompetens, ansvarstagande, långsiktighet, öppenhet, professionalitet och affärsmässighet prägla verksamheten. För att utvecklas behöver såväl företag som ideella organisationer eftersträva överskott. För Svenska kyrkans del återinvesteras överskott i verksamheten
- sund konkurrens gälla. Det innebär bland annat att verksamheter inte långsiktigt subventioneras. Offentligt finansierad verksamhet bör särredovisas från verksamhet finansierad med kyrkoavgift
- kyrkan inte göra avkall på sin roll som röstbärare.

Utmaningar för samhället är allas utmaningar

Välfärden i framtiden kommer att i allt högre grad kräva prioriteringar och innebära ytterligare utmaningar, bland annat beroende på den demografiska utvecklingen och människors växande behov av välfärdstjänster. Sverige är ett land som består av en språklig, kulturell och religiös mångfald. Hela samhället har ett ansvar för att motverka strukturer, attityder och uttryck som vidmakthåller fördomar, orättvisor och ojämlika villkor. Behovet av nya lösningar är stort. Svenska kyrkan kan bidra till ett öppet samhälle genom sin delaktighet i samhällsdebatten, sin roll som möjlig utförare inom den offentligt finansierade välfärden och genom samverkan med andra samhällsaktörer. Det är Svenska kyrkans förhoppning att den ideella sektorn, där Svenska kyrkan utgör en av flera aktörer, återigen och i förnyad form ska kunna medverka till välfärd och demokrati i det svenska samhället samtidigt som det offentligas ansvar står fast.

Välfärd handlar om människors vardag. Vardagen levs i samhället. Där vill Svenska kyrkan verka: profilerat, långsiktigt och varierat – tillsammans med andra.

7. Särart och mervärde

Om en ideell organisation – konsekvent och över längre tid – ska kunna bidra med något annat (ett *mervärde*) än vad näringslivet eller den offentliga sektorn är och gör, så måste detta vara förankrat i någon form av stabil skillnad (en *särart*). Särarten kan till exempel ligga i sättet att organisera sig eller uppstå genom den form av resurser som organisationen har tillgång till. Den kan också vara ett resultat av den tro, ideologi eller världsåskådning man aktivt arbetar utifrån och påverkar då till exempel metoder och språk som används i organisationen.

(Se vidare Pernilla Hultén och Filip Wijkström: *Särart och mervärde i den ideella sektorn*. Stockholm: Socialstyrelsen 2006.)